

Guatemala

Länder i Fickformat

Utrikespolitiska institutet 2002

Allmänt

Officiellt namn:	República de Guatemala/ Republiken Guatemala
Statsskick:	republik, enhetsstat
Antal invånare:	12 000 000 (2002)
BNI per invånare:	1 680 US dollar(1999)
Yta:	109 000 km ²
Statschef:	Alfonso Antonio Portillo Cabrera
Regeringschef:	Alfonso Antonio Portillo Cabrera
Huvudstad med antal invånare:	Guatemala City 2 000 000 (med förstäder (2001)

Geografi

Guatemala ligger i nordvästra Centralamerika och har kust både mot Stilla havet i väster och mot Atlanten i öster. Trots att landet är litet (ungefär lika stort som Lappland) rymmer det en mängd skiftande naturtyper.

Låglandet vid Stillahavskusten är bördigt, här odlas bland annat sockerrör. Fem mil in från kusten reser sig Sierra Madres berg. Det är den sydligaste av två bergskedjor som sträcker sig från nordväst till sydöst. Mellan Sierra Madre och den nordligare bergskejdan Los Cuchumatanes utbreder sig ett högländ där majoriteten av befolkningen bor. Här ligger också landets huvudstad, Guatemala City. I de nordligare bergen bor en stor del av landets indianer.

Bortom bergen blir landet åter flackt. Här breder det otillgängliga området El Petén ut sig över en tredjedel av landets yta. I El Petén finns Centralamerikas största regnskog.

Landet ligger i en jordbävningssdrabbad zon. Den tidigare huvudstaden Antigua Guatemala fick överges efter en förödande jordbävning under 1700-talet. 1976 drabbades också den nuvarande huvudstaden Guatemala City, liksom stora delar av det övriga landet. Uppemot 30 000 människor dödades och en femtedel av befolkningen förlorade sina hem.

Klimat

Guatemala har olika klimat i olika delar av landet. På låglandet vid Stillahavskusten är klimatet tropiskt, medeltemperaturen ligger på 28 grader och på sommaren är regnen kraftiga. På höglandet i den centrala delen av landet är det något svalare, 20 grader i genomsnitt. Ännu kallare är det i de nordligare bergen där en stor del av indianerna bor, på nätterna kan det bli minusgrader.

I större delen av landet regnar det huvudsakligen mellan maj och november, men Atlantkusten har regn året om. Orkaner härjar med jämna mellanrum. 1998 dödades 300 människor i Guatemala av orkanen Mitch och tusentals såg sina hem och skördar förstöras.

Befolkning och språk

Guatemala är Centralamerikas folkrikaste land. Samtidigt är befolkningen en av Latinamerikas mest segregerade. Ungefär hälften av befolkningen är maya-indianer, de flesta av dem bor på landsbygden i bergstrakterna. Många lever i fattigdom på eländigt tilltagna odlingslotter och de saknar politiskt inflytande. Den andra hälften av befolkningen är huvudsakligen mestiser, dvs av blandad indiansk och europeisk härkomst. De dominerar i städerna, vid Stillahavskusten och i sydöst. Majoriteten av dem är så kallade ladinos; de har

tillägnat sig den vita härsarklassens europeiska/spanska kultur.

De vita, som utgör en knapp tjugondel av befolkningen, befinner sig i samhällets absoluta toppskikt och har styrt landet alltsedan kolonialtiden. Vid Atlankusten finns ett par hundra tusen svarta, garifuna, som är ättlingar till karibiska urinvånare och svarta slavar. Vid gränsen till El Salvador bor en annan minoritet, xinca-indianer.

Befolkningen är ung, över 40 procent är under 15 år. Mer än hälften bor på landet. Under det långa inbördesskriget från 1960-talet fram till 1996 flydde många människor undan strider och fattigdom. En och en halv miljon guatemalaner blev flyktingar i sitt eget land, varav många hamnade i städernas slumområden. Ytterligare tiotusentals guatemalaner flydde till Mexiko. Med FNs hjälp har många kunnat flytta tillbaka. I USA bor över en miljon guatemalaner. Spanska är officiellt språk, men många indianer talar inte spanska utan ett eller flera av de över 20 mayaspråken. Under senare år har intresset för mayaspråken ökat och skrivregler och grammatiska regler för några av de största språken har utarbetats.

Religion

De flesta guatemalaner är döpta katoliker, men en stor del av befolkningen utövar en blandning av katolicism och traditionell mayareligion. Protestantisk mission har under de senaste decennierna varit mycket framgångsrik och idag är protestanterna nästan lika många som katolikerna. Protestantismen har även historiskt en stark ställning i Guatemala, eftersom en rad diktatorer och andra styrande alltsedan slutet av 1800-talet varit protestanter. Under de gångna decenniernas politiska terror blev den katolska kyrkan en av de viktigaste motståndskrafterna, medan de protestantiska samfundet stått närmare makthavarna.

Utbildning

Utbildningsväsendet fungerar sämre i Guatemala än i andra centralamerikanska länder. Trots återkommande alfabetiseringskampanjer kan fortfarande en tredjedel av befolkningen varken läsa eller skriva. Enligt lag är den sexåriga grundskolan

obligatorisk och avgiftsfri för barn från sju års ålder, men i praktiken fungerar skolplikten bara i städerna. På landsbygden tvingas många barn arbeta istället för att gå i skolan. Bara hälften av de skolpliktiga barnen gick i skola år 2000. Samma år gick en femtedel av alla barn i motsvarigheten till högstadium och gymnasium, vilka omfattar tre år vardera. På landets universitet fanns 1999 omkring 122 000 studenter. Den stora majoriteten av dem studerar vid det enda statliga universitetet San Carlos.

Kultur

Arvet från de antika mayacivilisationerna är rikt. Det märks inte bara i form av en mängd arkeologiska lämningar utan framförallt i dagens levande indiankultur. Trots fattigdom och förtryck har mayakulturen överlevt och utvecklats. En rad informella institutioner lever kvar vid sidan av de formella, till exempel mayaborgmästare, mayapräster, byäldste, barnmorskor och i vissa fall också ett eget rättssystem, även om vissa strukturer förstördes under terroråren. Fortfarande används de traditionella dräkterna, både till vardags och till fest. Slående är de färgsprakande textilierna och de vackra symboladdade broderierna. Flera gamla danser lever kvar och en fascinerande mytologi.

Landets författare har nästan uteslutande varit ladinos (se Befolkning och språk), men många har tagit intryck av mayakulturen. Kritik mot det långvariga förtrycket är ett vanligt tema i litteraturen. Framstående poeter har torterats, och många författare och diktare har tvingats i landsflykt. USAs invasion 1954 och den terror som präglade landet under flera årtionden därefter har skildrats i flera verk. Ett av dem är novellsamlingen Weekend i Guatemala av Miguel Ángel Asturias, som fick Nobelpriset i litteratur 1967. Asturias poesi är rotad i mayakulturen och hans magiska realism har haft stor inverkan på latinamerikansk litteratur. Hombres de mais (Majsmänniskor) är hans mest kända verk.

Massmedier

Grundlagen garanterar pressfrihet och förbjuder censur, men journalister som försöker avslöja korruptionsskandaler eller brott mot mänskliga rättigheter lever farligt. Även om situationen har

förbättrats efter fredsavtalet mellan regeringen och gerillan 1996 (se Historia) så händer det fortfarande att journalister attackeras, hotas och mördas.

Guatemala har ett tiotal dagstidningar. Störst är tabloiden *Nuestro Diario* (226000 ex) som är populärupplagan av dagstidningen *Prensa Libre* (120000 ex). Därefter kommer tabloiden *Al Dia* (45 000 ex), dess modertidning *Siglo Veintiuno* (35000 ex) och morgontidningen *El Periodico* (30000 ex). Det finns också en handfull tidskrifter.

På landsbygden kan det vara svårt att komma över tidningar. För majoriteten utgör radio och TV de viktigaste informationskällorna. Det finns ett hundratal radiostationer, de allra flesta reklamfinansierade. TV sänds över fyra reklam-TV-kanaler som alla kontrolleras av samma ägare. Armén äger en femte kanal och en protestantisk kyrka den sjätte. Många guatemalaner har också tillgång till ett rikt utbud av kabelkanaler, framförallt mexikanska.

Politiskt system

Guatemalas nuvarande författning trädde i kraft 1986. Dess skydd av grundläggande rättigheter står i kontrast mot det förtryck som länge rått i landet.

Den lagstiftande makten ligger hos ett enkammarparlament, kongressen, som består av 113 ledamöter. Val sker vart fjärde år. Allmän rösträtt råder för alla över 18 år, med vissa undantag. Bland annat får inte militärer rösta. Presidenten har den verkställande makten. Han är regeringschef och utser ministrarna i regeringen. Presidenten är också överbefälhavare och ansvarar bland annat för försvar, säkerhet och utrikespolitik. Presidentval hålls samtidigt som parlamentsvalen och presidenten kan inte väljas om.

Landet är indelat i 22 provinser. Var och en leds av en guvernör. På lokal nivå finns 330 kommuner styrda av borgmästare.

Det juridiska systemet fungerar dåligt. Bara ett av tio mord leder till rättegång, vilket har fått folk att ta lagen i egna händer. 1999 lynchades över 100 människor, många brändes levande.

Politiska partier

Den guatemalanska politiken är mycket personfixerad och partierna byter i viss mån skepnad mellan valen. Den politiska kartan domineras av högerpartier. Störst är det regerande Guatemalanska republikanska fronten

(Frente Republicano Guatemalteco, FRG), ett populistiskt lag-och-ordning-parti lett av den forne diktatorn Efraín Ríos Montt.

Oppositionen är svag. Näst största parti är Nationella framstegspartiet (Partido de Avanzada Nacional, PAN), som förlorade presidentmakten 1999. Efter valet klövs partiet i två, PAN och Unionisterna.

Vänstern som inför valet 1999 hade samlats i Alliansen ny nation (Alianza Nueva Nación, ANN) splittrades under 2001 då ANNs ledare startade ett nytt parti.

Till vänstern räknas också den före detta gerillan Revolutionära nationella guatemalanska enheten (Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca, URNG).

Det långa inbördeskriget som avslutades 1996 (se Modern historia) har rivit djupa sår i samhället. Den politiska och sociala splittringen är stor och misstänksamheten mot makthavare utbredd. Militären har även idag ett stort inflytande, och polisen gör sig fortfarande skyldig till brott mot de mänskliga rättigheterna. FN har sedan 1994 en särskild organisation i Guatemala, MINUGUA, för att övervaka förverkligandet av fredsavtalet. MINUGUAs senaste rapporter är dystra, inte minst när det gäller brott mot mänskliga rättigheter.

Den politiska retoriken har förändrats på senare år, även om de verkliga förändringarna har varit få. Idag pratar man om indianer och kvinnors rättigheter, om ekonomiska och sociala orättvisor - teman som för bara några år sedan inte alls berördes. Mycket av förändringsarbetet återstår dock.

Brottsligheten har ökat kraftigt efter det att inbördeskriget tog slut 1996 och är utan tvekan ett av landets mest akuta problem. Kriget har fött en våldskultur som fortfarande lever kvar.

Dessutom finns ungefär två miljoner illegala vapen i omlopp. 2000 mördades enligt officiella siffror nästan 2 000 människor med skjutvapen. Amnesty International varnade i maj 2003 för att antalet allvarliga brott mot de mänskliga rättigheterna hade ökat ytterligare sedan samma tid året innan. Företrädare för guatemalanska människorättsorganisationer har utsatts för våldtäkter, tortyr och utomrättsliga avrättningar. Hoten mot anställda inom rättsväsendet har också ökat, och flera personer har mördats. Regeringen gick i mars 2003 med på att tillsätta en kommission för att utreda dessa brott. Amnesty International tryckte också på för att regeringen skulle tillkännage när den ökända säkerhetstjänsten Estado Mayor Presidencial (EMP) skulle avskaffas och hur insynen i de

organ som väntades ersätta den skulle se ut.

Äldre historia

Utanför Guatemala City har man hittat spjutspetsar från 9000-talet före Kristus. Så tidigt fanns det alltså mänskliga bosättningar i området. Fynd från Kaminaljuyú utanför Guatemala City tyder på att mayakulturen hade sitt ursprung i Guatemalas högländer. Mayaindianerna hade högtstående kunskaper i matematik, astronomi och arkitektur. Under glanstiden mellan 300 och 900 efter Kristus byggdes bland annat staden Tikal i norr. När spanjorerna anlände hade mayakulturens centrum förskjutits till Mexiko. De jordbrukande indianer som fanns kvar användes av kolonistörerna som slavar, även om många undkom erövrarna genom att fly upp i de otillgängliga bergen. Spanjorerna hade inga svårigheter att lägga under sig de sönderfallande stadsstater som fanns i området på 1520-talet. Den spanska kolonin Guatemala kom att omfatta nästan hela Centralamerika. Denna del av Nya Spanien blev aldrig en av de viktigaste, eftersom där bara fanns små mängder guld och silver. I stället odlades kakao, bomull, tobak och indigo för export. Brytningen mellan kolonin Guatemala och Spanien kom 1821. Två år senare enades de provinser som ingått i kolonin om att bilda en union. Ständiga stridigheter mellan lokala ledare, caudillos, ledde emellertid till att unionen sprack 1838, när den konservativa Rafael Carreras intog Guatemalas huvudstad. Guatemala fick sina nuvarande gränser och Carreras blev det nya Guatemalas förste ledare, en position som han behöll fram till sin död 1865. Carreras efterträddes av en rad diktatorer med liberala ekonomiska idéer. Nu bröts kyrkans ekonomiska makt, och dess stora jordegendomar såldes till privata intressenter, ofta utlänningar. Kaffe började odlas i högländerna, och indianbyarna mer eller mindre tvingades förse plantageägarna med billig arbetskraft. I början av 1900-talet introducerades bananodlingar i låglandet, och det amerikanska storföretaget United Fruit Company blev en av Guatemalas mest inflytelserika jordägare. 1931 valdes Jorge Ubico till president. Under hans maktinnehav skärptes klyftan mellan fattiga och rika och det politiska förtrycket ökade. Detta

banade väg för en folklig resning och Ubico tvingades avgå 1944.

Modern historia

Valet av reformpolitikern Juan José Arévalo till president 1944 inledde Guatemalas första demokratiska period. Arévalo och hans efterföljare Jacobo Arbenz Guzmán genomförde en rad sociala reformer och försökte frigöra landet från USAs dominans. En jordreformlag som antogs 1952 innebar att stora privata egendomar skulle beslagtas och fördelas mellan fattiga bönder. Det väckte kraftiga protester från de stora jordägarna. 1954 störtades Arbenz av en grupp exilguatemalaner understödda av USA. Arbetet med sociala reformer avbröts. Kuppen 1954 blev inledningen till över tre decenniers militärstyre. Under 1960- och 1970-talen innehade ofta generaler eller överstar presidentposten. Val anordnades, men de präglades av fusk, och hela eller delar av oppositionen uteslöts. Kommunistpartiet förbjöds, fackföreningar, vänster- och mittenpartier utsattes för våldsamma förföljelser. Förtrycket och den orättvisa fördelningen av jord skapade grogrund för väpnad revolt. I början av 1960-talet inleddes ett gerillakrig, som intensifierades när general Romero Lucas García var president 1978-1982. Samtidigt stärktes gerillan och 1982 gick de fyra viktigaste gerillagrupperna samman i Revolutionära nationella guatemalanska enheten (URNG). Samma år kom general Efraín Ríos Montt till makten efter en statskupp. Han införde undantagstillstånd och intensifierade kriget mot gerillan. Ríos Montts månader som diktator betraktas som de blodigaste under inbördeskriget. I jakten på gerillasoldater utplånades hela byar, de flesta av dem var indianbyar. Bortåt 75000 människor dödades och tiotusentals flydde, många till Mexiko. Regimens kampanj "gevär och bönor" erbjöd landsbygdsbefolkningen mat i utbyte mot att männen anslöt sig till så kallade civila självförsvarspatruller. Motståndet mot Ríos Montt växte och i augusti 1983 störtades han av sin egen försvarsminister general Oscar Humberto Mejía. Våldet fortsatte, men Mejía beredde trots allt marken för en övergång till civilt styre. Inom ramen för en ny författning hölls i november 1985 val som vanns av kristdemokraten Vinicio Cerezo. USA stödde militären i kriget mot gerillan, men

på grund av regimens brutala övergrepp försvagades stödet. 1983 beslutade USAs kongress att stoppa biståndet till Guatemala, vilket dock inte skedde i praktiken. När Cerezo sedan valdes till Guatemalas president ökade USA omedelbart sitt bistånd. Cerezo omorganiserade säkerhetstjänsten, men våldet fortsatte. Fortfarande låg armén och polisen bakom de flesta övergreppen. Samtidigt togs dock steg mot en fredlig lösning i hela regionen. 1987 var Cerezo värd för ett möte med Tre år senare inleddes fredsförhandlingar mellan regeringen och gerillan i Oslo. Men samtidigt rasade det politiska förtroendet för Cerezo, både internationellt och på hemmaplan. En hemlig militär organisation genomförde terrordåd för att skaka regeringen och USA kallade hem sin ambassadör i protest mot övergreppen. Samtidigt uppstod en konflikt med Mexiko som ville hejda inflödet av guatemalanska flyktingar över sina gränser. Till råga på allt befann sig Guatemala i en akut ekonomisk kris. Under 1980-talet sjönk bruttonationalprodukten per person med nära en femtedel. I presidentvalet 1990 vann center-högerkandidaten Jorge Serrano. Det kalla krigets slut förbättrade förutsättningarna för fred. Gerillan förlorade sitt stöd från Sovjetunionen och USA hade inte längre så stort intresse i att stödja militären. När fredssamtalen återupptogs 1991 kunde en splittring märkas inom militären mellan de traditionellt hårdföra och dem som ville nå fred. Året därpå fick quichéindianen Rigoberta Menchú Nobels fredspris för sin kamp för ursprungsbefolkningens rättigheter. Läget för Serrano blev kritiskt våren 1993. Oroligheter utbröt i protest mot regimens ekonomiska åtstramningar, samtidigt som presidenten anklagades för korruption. I slutet av maj upplöste han parlamentet och Högsta domstolen i ett försök till kupp. Men omvärlden fördömde omedelbart tilltaget. Armén, som ursprungligen stött kuppen, vände Serrano ryggen och han tvingades fly landet. Han fick senare politisk asyl i Panama. Parlamentet utsåg ombudsmannen för mänskliga rättigheter, Ramiro de León Carpio, till ny president. Valet välkomnades allmänt, men de León Carpio hade lika mäktiga krafter att kämpa emot som sina företrädare. Förtroendet för hans regering föll snabbt. I valet 1995 vann det blott sex år gamla Nationella framstegspartiet (PAN) både presidentvalet och majoritet i parlamentet. Det företagarynliga PAN betraktades som en garant

för en modernisering av samhället. För vänstern, som ända sedan början av 1960-talet i praktiken bara haft den väpnade kampen som plattform, innebar valet ett politiskt genombrott. Vänsteralliansen Demokratiska fronten Nya Guatemala (FDNG) valdes in i parlamentet. Den nye presidenten Alvaro Arzú inriktade sina krafter på fredsprocessen. Han omorganiserade den militära ledningen och sparkade de officerare som var emot ett fredsavtal. I mars 1996 nåddes genombrott i förhandlingarna. URNG utlyste vapenvila, och Arzú svarade med att ställa in alla operationer mot gerillan. Därefter slöts ett delavtal om reformer. Därmed var den avgörande pusselbiten på plats för ett fredsavtal. Den 29 december 1996 kunde äntligen slutdokumentet skrivas under. Där ingick bland annat avtal om ursprungsbefolkningens rättigheter, avmilitärisering, grundlagsändringar, legalisering av URNG, viss amnesti för brott begångna under kriget och en tidtabell för att verkställa de löften som givits. 36 år av inbördeskrig var slut. Totalt hade 150 000 människor mist livet och ytterligare 50 000 "försvunnit". En femtedel av offren var barn. I rask takt avväpnades nu gerillan och den militära styrkan skars ner med en tredjedel. Men därefter gick reformarbetet långsamt. Regeringen lyckades bara genomföra en dryg tredjedel av de avtal som skulle ha varit verkställda före 1999 års slut. 1998 mördades den katolske biskopen Juan Gerardi bara två dagar efter att han presenterat en omfattande rapport som gav militären skulden för 80 procent av brotten under inbördeskriget. Flera av dem som försökte utreda mordet hotades till livet och flydde utomlands. Sanningskommissionen, som tillsattes enligt fredsavtalet, kom med sin rapport i februari 1999. 200 000 människor hade dödats eller försvunnit mellan 1962 och 1996, de allra flesta var indianer. Militären och de paramilitära grupperna fick skulden för över 90 procent av de brott som begåtts. Kommissionen pekade också på den roll USAs underrättelsetjänst CIA hade spelat. USAs president Bill Clinton bad därefter offentligt om ursäkt. 1999 kom ett allvarligt bakslag för fredsprocessen. I en dåligt organiserad folkomröstning förkastade guatemalanerna ett antal förslag till grundlagsändringar som bland annat skulle erkänna indianernas rättigheter och möjliggöra militära och juridiska reformer, stadgade i fredsavtalet. Valdeltagandet var

rekordlågt, mindre än en femtedel av de registrerade väljarna röstade.

Aktuell politik

I slutet av 1999 hölls president- och parlamentsval. Väljarna vände det styrande företagsvänliga Nationella framstegspartiet (på spanska förkortat till PAN) ryggen efter att ekonomin försämrats, kriminaliteten ökat och regeringen varit inblandad i flera korruptionsskandaler.

Största parti blev istället den forne diktatorn Ríos Montts populistiska Guatemalanska republikanska fronten (FRG). Ríos Montt kunde dock inte själv ställa upp i presidentvalet eftersom grundlagen hindrar den som kommit till makten genom en kupp att ställa upp i presidentval. Inför valet 1999 fördes istället Alfonso Portillo fram som FRGs kandidat - och vann stort. Ríos Montt valdes till parlamentets talman.

Efter valet tillsatte president Portillo en bred regering och till flera nyckelposter hämtade han folk utanför FRGs led. Den nya regeringens reformarbete har gått långsamt samtidigt som ekonomin har försämrats radikalt. Korruption inom statsapparaten och fortsatt straffrihet för dem som har begått brott mot de mänskliga rättigheterna har urholkat förtroendet för regeringen. Dessutom har hoten och trakasserier mot jurister, journalister och människorättsaktivister ökat (se även Politiskt system).

I juni 2001 dömdes emellertid tre högt uppsatta militärer till 30 års fängelse för mordet på biskop Juan Gerardi 1998 (se Modern historia). En präst fälldes för medhjälp till mord. Det var första gången någonsin som officerare i Guatemala dömts för ett politiskt motiverat brott mot de mänskliga rättigheterna. Ett drygt år senare upphävde en appellationsdomstol domarna. Domstolen beordrade dock att en ny rättegång skulle hållas eftersom den underkänt ett vittnesmål.

Hösten 2002 dömdes den före detta översten Juan Valencia Osorio till 30 års fängelse för att ha beordrat mordet på antropologen Myrna Mack i Guatemala City 1990. Två andra högt uppsatta militärer frikändes. Mordet utfördes strax efter det att Mack offentliggjort en rapport som gav armékontrollerade dödspatruller skulden för morderna på hundratals mayaindianer. Tidigare hade en militär med lägre rang dömts

för själva mordet. Osorio var vid tiden för dådet vice chef för presidentens livgarde. I maj 2003 upphävdes dock domen mot honom i en högre instans.

Inom regeringspartiet har splittringen blivit tydlig mellan de båda ledarfigurerna Portillo och den forne diktatorn Ríos Montt. Många ansåg att det var Ríos Montt som är den verkliga makthavaren. Han utsågs våren 2003 till regeringspartiet FRGs kandidat till presidentvalet i november samma år.

I juli 2003 fastslog författningsdomstolen med röstsiffrorna 4-3 att Ríos Montt hade rätt att ställa upp i presidentvalet. Därmed upphävdes Högsta valdomstolens tidigare beslut att diskvalificera Ríos Montt till följd av hans deltagande i kuppen 1982.

Människorättsorganisationer var upprörda över författningsdomstolens beslut, eftersom Ríos Montt enligt deras uppfattning är skyldig till folkmord. Beslutet överklagades till Högsta domstolen, som i sin tur tills vidare upphävde författningsdomstolens beslut. Det ledde till att flera tusen anhängare till Ríos Montt - många av dem fattiga landsbygdsbor - beväpnade med stora knivar och klubbor startade upplopp på huvudstadens gator. I månadsskiftet juli/augusti slog författningsdomstolen slutgiltigt fast att Ríos Montt hade rätt att kandidera, ett beslut som inte gick att överklaga. USA hade i förväg sagt att det skulle bli svårt att upprätthålla normala förbindelser med Guatemala om Ríos Montt blev president.

FRGs beslut att göra Ríos Montt till sin kandidat ledde till att partiets popularitet dalade i mer välbeställda kretsar i städerna. Ledande affärsmän inledde en mediekampanj för att visa sitt stöd för andra presidentkandidater. Till dessa hör Oscar Berger, tidigare borgmästare i huvudstaden, som förlorade mot Portillo 1999, och Alvaro Colom, som ledde Guatemalas övergång till civilt styre på 1990-talet.

Utrikespolitik och försvar

Banden till USA är avgörande för Guatemala, både politiskt och ekonomiskt. USA har flera gånger genom decennierna ingripit i landets utveckling (se Historia). I takt med fredsprocessen och demokratiseringen har relationen stärkts. Guatemala ställde sig bakom den amerikanska regeringens kamp mot terrorismen efter attackerna i USA i september 2001. Också i kampen mot narkotika samarbetar de båda länderna. Mellan 200 och 300 ton

colombianskt kokain smugglas årligen genom Guatemala.

Guatemala har ofta spelat en ledande roll inom samarbetet i Centralamerika. Ekonomiskt inleddes en samordning på 1950-talet, och 1960 ingick Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua och Costa Rica ett avtal om en gemensam marknad och en tullunion. Projektet var lyckosamt i 20 år, men när inbördeskrig blossade upp på flera håll kollapsade den regionala marknaden. Handeln återupptogs när freden kom. 1998 skrev alla centralamerikanska länder under ett ramavtal för handel och investeringar, och ländernas handelsministrar träffas regelbundet. I mitten av 2001 upprättade Mexiko, El Salvador, Honduras och Guatemala en frihandelszon.

Guatemala spelade en viktig roll för utvecklingen av den regionala fredsplanen 1987. Guatemala var också tongivande i grundandet av det centralamerikanska parlamentet, Parlacen. Förhållandet till grannlandet Belize är komplicerat. Guatemala gör anspråk på en stor del av Belizes territorium. De diplomatiska kontakterna har varit kärva. Belize tillhörde Storbritannien fram till 1981. Först tio år senare erkände Guatemala landet som självständigt, dock utan att erkänna Belizes gränser. Konflikten intensifierades under år 2000 och 2001 och försvåras av att guatemalanska jordlösa bönder slår sig ner i det omtvistade gränsområdet.

Guatemalas försvarsmakt bygger på värnplikt. I praktiken hämtas de värnpliktiga bland fattiga på landsbygden, i huvudsak indianer. I enlighet med fredsavtalet hade armén bantats med en tredjedel fram till slutet av 1997. Planer på att skära ned militärbudgeten lika mycket kom dock på skam. Istället fick militären ökade anslag under den nuvarande regeringens första år vid makten.

Ekonomi

Jordbruket sysselsätter hälften av arbetskraften och jordbruksprodukter ger nästan tre fjärdedelar av exportinkomsterna. Ändå är jordbrukets andel av den totala ekonomin bara en fjärdedel. De största näringsgrenarna är tjänster och handel. Guatemala har också en omfattande tillverkningsindustri. Turismen har blivit allt viktigare och drog vid millennieskiftet in nästan lika stora inkomster till landet som den viktigaste exportgrödan, kaffe.

Den ekonomiska makten är koncentrerad till en liten krets. Hög brottslighet, brist på utbildning, en dåligt utvecklad kapitalmarknad och problem med infrastruktur försvårar ekonomisk tillväxt. Guatemala har länge dragits med underskott i handelsbalansen, dvs importen är större än exporten. Budgetunderskott har varit regel, vilket tvingat upp räntorna. Det har i sin tur dämpat investeringslusten och hämmat tillväxten.

I början av 1990-talet införde Guatemala ett ekonomiskt åtstramningsprogram för få ordning på statens finanser, dämpa inflationen och skapa förutsättningar för stadig ekonomisk tillväxt. Inflationspolitikerna lyckades till stor del och tillväxten ökade under 1990-talet, men inte så mycket som krävdes för att lyfta befolkningen ur fattigdom.

När fredsavtalet slutits 1996 och skulle omsättas i verkligheten ställde omvärlden upp med finansiell hjälp. Från utländska biståndsgivare och långgivare fick Guatemala totalt tillgång till 1,9 miljarder amerikanska dollar.

Regeringen lovade att skjuta till en rejäl summa genom att höja de låga skatterna - de lägsta i hela Latinamerika. Den ekonomiska tillväxten mattades emellertid under 1990-talets sista år, bland annat på grund av orkanen Mitch, instabilitet på finansmarknaderna samt fallande priser på kaffe och socker. Skatterna förblev låga och statens spargris mager.

Den förra regeringen satsade under andra halvan av 1990-talet pengar på sociala områden och på en utbyggnad av vägar och andra kommunikationer, såsom fredsavtalet föreskrev, men satsningarna finansierades med lån. När Portillo tillträdde som president år 2000 sänkte hans regering utgifterna med 10 procent för att hejda det ökande budgetunderskottet. Under 2000 och 2001 fattade regeringen flera skattebeslut. Viktigast var beslutet att höja momsen från 10 till 12 procent. Höjningen ledde till prisökningar som tillsammans med löneökningar och en svår torka som drabbade östra Guatemala, drev upp inflationen och i slutet av 2001 närmade den sig 10 procent. Utlandsskulden är relativt hanterlig och var i slutet av 1999 nästan 4,7 miljarder amerikanska dollar. Kostnaden för att betala räntor och amorteringar på lånen motsvarade drygt tio procent av exportinkomsterna.

Naturtillgångar och energi

Guatemala har rika mineralfyndigheter. Det finns koppar, järn, nickel, zink, antimon, volfram, bly, tungsten, silver och guld, men av metallerna utvinns bara koppar i viss omfattning. Hela gruvnäringen bidrar med mindre än en procent av BNP.

Olja upptäcktes i El Petén i början av 1980-talet, men produktionen har varit begränsad. När gerillakriget var slut införde regeringen gynnsamma regler för utländska företag som ville investera i oljeindustrin och utvinningen ökade något. De kända oljetillgångarna räcker bara i några år med dagens produktion, men de potentiella reserverna tros vara 40 gånger större. Borrningarna i de känsliga områdena i norr innebär svåra ingrepp i det värdefulla djur- och växtlivet. Importen av olja är fortfarande ungefär fem gånger så stor som exporten.

Lite större betydelse har oljan för landets eget energibehov, som den täcker till ca en tredjedel. Den vanligaste energikällan är ved. Bara en procent av energikonsumtionen kommer från vattenkraft, trots att potentialen för utbyggnad är mycket stor med många floder och höga nivåskillnader.

Enligt guatemalansk lag ska regler finnas för alla miljöområden. Men affärsintressen krockar ofta med miljöhänsyn och därför förs ingen konsekvent miljöpolitik.

Jordbruk och fiske

Omkring en tredjedel av Guatemalas yta är uppodlad. Jordfördelningen är mycket skev. Några få godsägare äger över hälften av den odlade jorden och den expansion inom jordbruket som ägt rum under 1900-talet har i stort sett helt kommit de exportinriktade storgodsens till del.

Exportjordbruket domineras av fyra grödor som är mycket känsliga för förändringar i världsmarknadspriserna: kaffe, socker, bananer och kardemumma. Beroendet av dessa produkter har lett till att exportinkomsterna åkt berg-och-dalbana. I slutet av 1980-talet började man medvetet lägga om produktionen. De nya satsningarna, som har varit ganska framgångsrika, gäller bland snittblommor, nötter och färsk, fryst och förädlad frukt, men fortfarande kommer de stora exportintäkterna från de traditionella grödorna, främst kaffe. Kaffeproduktionen ökade under 1990-talet, men

mot slutet av decenniet sjönk exporten kraftigt bland annat på grund av låga kaffepriser och skadorna efter orkanen Mitch. År 2001 var världsmarknadspriset på kaffe lägre än på flera decennier. Fortfarande år 2000 stod dock kaffet för över en femtedel av exportintäkterna. De allra flesta av landets jordbrukare odlar för egna behov eller för den inhemska marknaden. Baslivsmedlen för småbönderna är majs och bönor. Många jordlotter är för små för att försörja en familj, och Guatemala måste importera livsmedel och spannmål. För att klara sig måste landsbygdsbefolkningen säsongsarbeta på de stora plantagerna under usla förhållanden. Skog täcker en lika stor yta som jordbruksmarken, och det finns gott om värdefulla träslag som ceder och mahogny. Från balsaträdet utvinns chicle, ett slags rågummi som används till tuggummi. Över 90 procent av de träd som avverkas används emellertid enbart till bränsle. I avverkningsens spår följer erosion och grundvattenbrist. Värst är situationen i El Peténs regnskog, vars yta har halverats mellan 1967 och 1997. Till stor del beror det på nya bosättningar och på olaglig avverkning av ädelträ.

Fisket bidrog med drygt en procent till exportinkomsterna 2000. Näringen växer i betydelse, framför allt gäller det odlade räkor.

Industri

Tillverkningsindustrin är den största och en av de mest välutvecklade i regionen. Den växte fram under 1960- och 1970-talen, delvis med hjälp av utländska investeringar. Hälften av produktionen består av livsmedel, drycker och tobak. Kläder står för knappt en femtedel. Under 1990-talet växte de så kallade maquiladora-företagen. De ligger i särskilda frizoner och tillverkar framför allt kläder och hushållsapparater på uppdrag av utländska företag. Främsta lockbetet för företagen är de låga lönerna och särskilt förmånliga investeringsvillkor i frizonerna. År 1998 arbetade 80000 personer i maquiladora-företag. I slutet av 2001 slog dock flera av fabrikena igen. En ökning av minimilönerna och höjd skatt bidrog till att göra dem mindre attraktiva.

Utrikeshandel

Guatemalas viktigaste exportvaror är kaffe, bananer, socker, kardemumma, olja, frukt, skaldjur och kemiska produkter. På importsidan dominerar maskiner, fordon, bränsle, kemiska produkter och livsmedel. Största delen av handeln sker med USA, Mexiko och grannländerna i Centralamerika. Traditionellt råder ett underskott i handeln med utlandet.

Arbetsmarknad

Hälften av arbetskraften beräknas vara sysselsatt med jordbruk och en dryg tredjedel inom servicesektorn. Undersysselsättningen är utbredd. Arbetslösheten uppskattades 1999 till 7,5 procent.

Guatemalas fackföreningar har bara fått verka någorlunda fritt i ett drygt decennium. Inte bara fackföreningarna, utan i stort sett alla folkliga organisationer har historiskt setts som gerillaorgan. Många fackliga ledare har genom åren mördats och andelen fackligt anslutna bland de anställda är fortfarande mycket låg, runt två procent.

Under senare år har en del strejker och demonstrationer genomförts i protest mot dåliga arbetsvillkor. I vissa fall har de fackliga kraven vunnit gehör. Största förbund är Nationella fackliga fronten (Frente Sindical Nacional, FNS) som är paraplyorganisation för de flesta av landets fackföreningar.

I december 2001 och i slutet av 2002 höjdes minimilönen i landet först till motsvarande 30 kronor per timme, sedan till motsvarande 35 kronor per timme. Näringslivet kritiserade regeringen för att höjningen genomfördes genom ett dekret, vilket inte anses stämma överens med den fria företagsamheten.

Sociala förhållanden

Klyftorna i det guatemalanska samhället är djupa. Den rikaste tiondelen av befolkningen får hälften av inkomsterna medan sex tiondelar lever i fattigdom. Dit hör nästan hela landsbygdsbefolkningen, som till största delen består av indianer. Många som flytt undan fattigdom och förföljelser på landsbygden har hamnat i stadernas slum, där försörjer de sig bland annat som gatuförsäljare och skopputsare.

Bara hälften av arbetskraften är anställd i den formella sektorn. En tredjedel av alla barn arbetar.

Undernäring, felnäring och dålig hygien orsakar sjukdomar. Diaréer är en vanlig dödsorsak, liksom komplikationer i samband med graviditet och förlossningar. Barnadödligheten är hög, fem av hundra barn dör innan de fyllt fem år. Vart femte barn är undernärt. 1999 beräknades drygt 70 000 människor vara hivsmittade. Ett grundläggande sjukvårdsnät finns, men på landsbygden har vården försämrats under åren av politisk oro och i takt med befolkningstillväxten. Statens vårbudget är en av de snålast tilltagna i hela Latinamerika. Sedan 1947 finns ett obligatoriskt socialförsäkringssystem, men i praktiken kommer det sällan de mest behövande till del.

Kommunikationer

Guatemalas vägnät är mest utbyggt i det centrala höglandet. Av totalt 1400 mil landsväg är knappt 500 mil asfalterad. De viktigaste förbindelserna är den Interamerikanska landsvägen som löper genom södra delen av landet från Mexiko till El Salvador samt vägen mellan kusterna genom Guatemala City. Många av vägarna på landsbygden förvandlas till gyttejölar under regnperioden och går inte att använda. Bussnätet är väl utbyggt mellan de större städerna och till grannländerna. Lokalbussarna och bussar mellan mindre städer är ofta i uselt skick. I dåligt skick är också de hundra milens järnväg, som inte har använts sedan 1996.

Landets största hamnar är Puerto Barrios och Santo Tomás de Castilla vid Karibiska havet samt Puerto Quetzal strax utanför San José vid Stilla havet. Landet har två internationella flygplatser - i Guatemala City och i Santa Elena i El Petén.

Turism

Turismen är en viktig inkomstkälla. År 2000 besökte 825000 turister landet, vilket inbringade ungefär lika mycket intäkter som kaffeexporten. Året efter sjönk siffran kraftigt, bland annat på grund av rädsla efter att 78 farliga interneter mutar sig ut ur landets bäst bevakade fängelse och höjda priser till följd av skatteökningar. Efter terrorattackerna mot USA den 11 september 2001 bokade många resenärer av sina flygresor

och resebyråer i Guatemala City tvingades slå igen.

De flesta turisterna är salvadoraner eller andra centralamerikaner, men också många nordamerikaner och européer söker sig till Guatemala. De lockas framför allt av den levande indiankulturen, de fascinerande fornlämningarna och det storslagna landskapet.